

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Gods grote daden door Abram

De band hersteld

De eerste aanslag op Abram, de zegen der volken, is verijdeld; de band tussen „Abram“ en „Kanaän“ wordt hersteld: Gods triomf. Ongedeerd keren allen terug uit Egypte en slaan de weg weer in naar het Zuiderland.

Expres hebben we hier niet in rekening gebracht, dat Sarai de moeder van het aan Abram toegezegde nageslacht zou worden. Dat konden immers noch Abram noch Sarai weten in dit stadium. Buiten Sarai om waren er nog wel andere mogelijkheden, dat Abram „zaad zou zien“, zoals blijkt uit het vervolg.

Tussen Abram's vertrek uit Haran en Izaäk's geboorte liggen volle vijftienving jaar! Eerst door een uitdrukkelijke belofte van God hoort Abram, dat Sarai door God is verkoren moeder te worden van het zaad der belofte (Gen. 17 : 16; vgl. ook Sarai's eigen overtuiging, in 16 : 2!). Niet dat Sarai nu „moeder“ kan worden, maar dat Abram weer ongedeerd met de zijnen naar Kanaän teruggaat, staat in deze episode voorop.

De scheiding tussen Abram en Lot.

Op dit punt gekomen haalt de schrijver nu ook weer Lot voor het voetlicht: „... en Lot met hem“. 't Was ons niet uitdrukkelijk gezegd, dat Lot meegetrokken was naar Egypte, omdat dit in de gang van het verhaal geen rol speelde. Maar dat is nu wel het geval. We krijgen nu immers te horen over de scheiding tussen Abram en Lot.

Nog een andere, niet eerder vermelde bijzonderheid deelt de schrijver hier mee: Abram nu was zeer rijk aan vee, aan zilver en aan goud. Een rijke en bijgevolg machtige nomaden-sheik. Met deze rijkdom trekt hij uit Egypte. 't Is alsof we hiervan een echo horen bij een volgende confrontatie tussen „Abram“ en „Egypte“: met zilver en met goud belaân deed Hij hen (Abram's zaad) uit Egypte gaan (Ps. 78; zie Ex. 12 : 35-38)! Immers, ook een deel van Abram's bezit was afkomstig van de farao van Egypte (12 : 16), te zien als een „schadeloosstelling“ (vgl. 20 : 14-16). Een dergelijke „herhaling van het motief“ komt vaker voor in de H. S. bij alle wisseling van situatie is het altijd weer dezelfde (heils)geschiedenis.

Abram overtreft Lot kennelijk in rijkdom (vergelijk de formulering van 13 : 2 met 13 : 5). Een dergelijke rijkdom is stereotyp voor de aartsvaders (voor Izaäk, zie 26 : 12-14; voor Jacob, zie 30 : 25-43). Ook dit kan men zien als uitwerking van het „Ik zal u zegenen“ (12 vers 2); eenzelfde uitwerking als o.m. in Deut. 28 wordt gegeven.

De eigenlijke drijfkracht.

De terugtocht verloopt als de heenreis, alleen in omgekeerde richting. Naar nomadengebruik trekken Abram en de zijnen van pleisterplaats tot pleisterplaats — tot elke plek is afgegraasd. De tocht moet dus geruime tijd geduurd hebben, zodat het jaar van de hongersnood voorbij is, als zij in Kanaän arriveren.

Maar hoe langzaam en schijnbaar doel-loos de tocht ook verloopt — Abram heeft wel degelijk een bepaald doel voor ogen: ... tot bij Bethel, de plaats waar zijn tent in het eerst had gestaan, tussen Bethel en Ai, naar de plaats van het altaar, dat hij daar vroeger gemaakt had (het is duidelijk dat de schrijver

herinneren wil aan het in Gen. 12 : 7a verhaalde).

Zover had „in 't eerst“ Gods machtswoord Abram gebracht. Daarheen keert Abram terug, nog steeds zich baserend op de woorden van Hem, die alle dingen draagt door het Woord van zijn kracht. Dat kan hij des te eerder doen nu God zijn macht niet alleen in Haran en Kanaän maar zelfs ook in Egypte heeft doen blijken. Een nieuw bewijs, dat Gods woorden niet onverrichter-zake tot Hem terugkeren.

Zo is het uiteindelijk Gods Woord, dat Abram hier doet terugkeren en hem verder doet gaan op de ingeslagen weg: hij roept de naam des HEREN aan, en niet die van de afgoden van de overzijde der Rivier (Joz. 24 : 15) of die van Kanaän (Gen. 12 : 6). Door het Woord van God: neem dat Woord weg, en het geloof houdt op. God triomfeert door Zijn Woord — dat geldt ook voor Abram's geloofs gehoorzaamheid (Hebr. 11 : 8); Gods woorden maken ook voor Abram Gods daden (bijv. in Egypte) transparant.

De ware reden.

Ook op deze tocht naar Bethel is Lot bij Abram gebleven. We horen nu van hem: en ook Lot, die met Abram mee ging, had schapen en runderen en tenten. Deze notatie laat o.i. zien, dat Lot niet zonder meer deel van Abram's „huis“ uitmaakte. We hebben in feite te maken met twee „huizen“. De kudden blijken dan ook gescheiden — elk heeft zijn eigen herders (vs. 7, 8).

Met deze mededelingen stuurt de schrijver kennelijk aan op het volgende: maar het land liet niet toe, dat zij tezamen bleven wonen (ook dit „tezamen“ accentueert de aparte „huishoudingen“ van Abram en Lot), want hun have was talrijk, zodat zij niet tezamen konden wonen.

Wat ons in deze woorden verteld wordt, kunnen we niet diep genoeg tot ons laten doordringen, i.v.m. het vervolg en de vergissingen, die op dit punt doorgaans gemaakt worden. De schrijver stelt ons in kennis van een nuchter feit. Dat broodnuchtere feit (hun have was te talrijk) noemt hij als oorzaak voor het uiteengaan van Abram en Lot. Precies datzelfde feit wordt genoemd in Gen. 36 : 7, inzake de scheiding tussen Jacob en Ezau. De schrijver steekt geen preek af. Hij begint niet te zede-meesteren. Hij roept geen ach en wee. Hij constateert eenvoudig: het beschikbare stuk grond was voor deze twee herdersvirsten te klein. Want hun have was te talrijk, en dat was de (enige) reden waarom zij niet bij elkaar konden blijven. Het ging eenvoudig niet.

Dat blijkt — want er ontstaat om deze reden (zoals zo vaak, ook in de verhalen van de Heilige Schrift) twist tussen de herders van Abram's vee en de herders van Lot's vee. Een twist uiteraard over het weide-gebied.

Lot — het zwarte schaap.

Op dit punt ontstaat nu vaak kortsluiting in onze gedachtengang, leidend o.i. tot een onjuiste beoordeling van heel de situatie. Kennelijk zit ons het moraliseren in het bloed. We zijn eigenlijk niet gelukkig voor we het naadje van de kous weten. We zouden perse willen weten, wie er begonnen is. Dan is de schuld-vraag meteen opgelost. Maar we vergeten, dat

de kwesties zelf daarmee nog niet zijn opgelost....

Nu is het eensdeels wel zo, dat de meeste uitleggers hier nog wel „neutraal“ zijn: ze spreken over „de natuurlijke loop der dingen“, die ongewild aanleiding wordt tot scheiding. Maar al heel gauw is daarna de sympathie aan Abram's kant: zo gauw Lot heeft gekozen voor Sodom, krijgt hij zijn congé en wordt alle aandacht geconcentreerd op Abram's „edelhoedigheid“. We noemen het in dezen nog meest gunstige voorbeeld. Het is van wijlen prof. B. Holwerda. We realiseren ons dat het al dateert uit 1939. Het lijdt o.i. geen twijfel, dat hij het in latere jaren beslist anders gezegd zou hebben, gezien de door hem op college behandelde stof uit het boek Genesis: juist van hém ook hebben wij zelf op dit punt zo heel veel geleerd. Het gaat ons echter om een karakteristiek voorbeeld, en daar kan dit goed voor dienen. Aanvankelijk beoordeelt prof. Holwerda Lot wat gunstiger dan Abram, naar het schijnt: „... we plegen in de regel veel kwaad te zeggen van Lot's aardsghezindheid; en dat is ook niet helemaal ten onrechte. Maar we mogen toch niet uit het oog verliezen, dat Abram met het voorstel komt, om uiteen te gaan; dat Abram de scheiding forceert. En nu mag Abram nog zo edelmoedig zijn als het gaat over het „hoe“ van de scheiding, een feit blijft, dat het „dat“ van de scheiding te wijten is aan hem, en niet aan Lot.

Heeft Abram geen schuld, als Lot straks koers zet in de richting — Sodom? Had Abram niet ten koste van alles de scheiding moeten verhinderen? Hij wil geen oorlog met Lot, en dat eert hem. Maar had hij ook niet moeten denken, niet vooral moeten denken, aan de geweldige geestelijke gevaren, die voor Lot aan een uiteengaan noodwendig verbonden waren?“

Erger nog .....

Merkwaardiger wijze wordt echter toch één tel later de volle verantwoordelijkheid voor de scheiding op Lot's schouders geladen, en wel uit klaarblijkelijk nog sterkere religieuze motieven dan de reeds genoemde! Want „wie het verband in rekening brengt, die ontdekt: niet Abram is het, die de scheiding forceert; maar Lot heeft haar noodwendig gemaakt. Immers Lot heeft Kanaän aan Abram betwist.

En hij heeft daarin zich verzet tegen het genadig welbehagen des Heren, dat Abram tot erfgenaam van Kanaän heeft bestemd“ (in „De wijsheid die behoudt“, pg. 25).

Een groot winstpunt is, dat hier in elk geval „het genadig welbehagen des Heren“ in geding wordt gebracht. Desondanks heeft Holwerda kennelijk toch partij gekozen tegen Lot en voor Abram. Ook hij gaat tenslotte uit van de schuldvrage: Lot had Abram Kanaän niet mogen betwisten uit hoofde van Gods exclusieve belofte.

De H. Schrift wijst echter 'n andere „schuldige“ aan: het land, dat te klein was!

Ook is de twist niet ontstaan bij Abram en Lot — Abram wil zelfs voorkomen dat er zo'n situatie ontstaat (vs 8) — maar bij de herders, en er wordt niet bij verteld „wie begonnen is“: de groep van Lot's herders of die van Abram! Bovendien: wat waren dat voor mensen? „de lieden die Abram en Lot in Haran hadden verworven“?

Al wist Abram van Gods verkiezend welbehagen, het is niet eens zeker dat Lot er van wist — laat staan die herders van hen beiden.

Calvijns grote verdriet

IV

We hoorden verleden week dat Calvijn en de kerken in en om Genève na veel schrijven en spreken met de Zwingliaanse kerken tot overeenstemming kwamen.

Dat was voor Calvijn een oorzaak van blijvende vreugde.

Door dit kerkhistorisch gebeuren waren namelijk al de reformatorische kerken van Zwitserland één geworden.

Maar behalve de Zwingliaanse kerken waren er ook en vooral de Lutherse.

En het ging er Calvijn speciaal om met de hervormer van Wittenberg en de hem volgende kerken tot overeenstemming te geraken om samen één front te vormen tegenover de steeds machtiger wordende Pauselijke kerk.

Aan Luther voelde Calvijn zich bovendien veel meer verwant dan aan Zwingli. Zwingli's theologie was hem te kil en te verstandelijk. Maar Luthers machtige prediking over de rechtvaardiging uit het geloof had hem zo gegrepen dat hij er de Wittenbergse hervormer levenslang dankbaar voor bleef. Bovendien lag Luthers avondmaalsopvatting Calvijn veel beter dan die van Zwingli.

En zo zette Calvijn alles op alles om Luther en de zijnen er toe te brengen hem en de door hem geleide kerken zonder reserve als zusterkerken te erkennen! Van zijn kant had hij dat reeds van het begin van zijn publieke optreden af con amore gedaan.

Zeker Calvijn kende Luthers fouten terdege. Ook diens karakterfouten. Hij spreekt daar ook vrijmoedig over. Maar deze kritiek veranderde niets aan de bewondering en dankbaarheid, welke in hem voor de Wittenberger reformator leefden. Al zou Luther mij een duivel noemen, zo verzekerde Calvijn eens, dan zal ik hem toch niet de ere onthouden van hem te erkennen als een uitstekend dienstknecht van God¹⁾. In de enige door hem aan Luther gezonden brief, komt o.a. deze passage voor: Och, wierd het mij gegeven om naar u toe te vliegen, opdat ik tenminste enkele uren van uw samenzijn genieten mocht. . . . Evenwel wat ons hier op aarde niet geschonken wordt, zal binnenkort, naar ik hoop, in het Koninkrijk Gods ons deel zijn. Vaarwel, hooggeleerde Heer, en zeer voortreffelijke dienstknecht van Christus, mijn altijd hooggeëerde vader.²⁾

Met Luther voelt Calvijn zich ten diepste één.

Zeker hij heeft bezwaar tegen en kele aspecten van Luthers avondsmaalsopvatting. Calvijn wilde niet weten van een lichamelijke aanwezigheid van de Christus in het Avondmaal. Maar wat voor Luther centraal was in het sacrament, namelijk, dat de levende Christus daarin werkelijk aanwezig is; dat daarin het heil metterdaad wordt geschonken en dat de waarachtigheid, de volkomenheid van de sacramenten geheel onafhankelijk is van de gesteldheid van de bedienaars en de ontvangers ervan — daarin weet Calvijn zich volkomen homogeen met Luther.³⁾

Rusteloos heeft Calvijn nu gezwoegd om met Luther en de lutheranen tot overeenstemming te komen in de leer en dus tot algehele eenheid ook in het kerkelijke.

Calvijn ging daarbij zeer ver. Hij ondertekende zelfs de belijdenis van de Lutherse kerken, de Augsburgse Confessie.⁴⁾ Hij verdedigt steeds weer Luthers goede bedoeling, op het gevaar af de Zürichers, die niet veel van Luther moesten hebben van zich te vervreemden. Tot een godsdienstgesprek is hij altijd bereid en hij dringt er rusteloos op aan, dat het gehouden zal worden. Melancton, met wie Calvijn zeer bevriend en homogeen ten opzichte van de leer van het Heilig Avondmaal was, smeekt hij met steeds toenemende

aandrang een bemiddelende rol te spelen tussen de zwitserse en duitse kerken

* * *

En toch kwam de eenheid tussen lutheranen en calvinisten niet tot stand.

Maar dat deze kerk- en wereldhistorische ramp, die speciaal voor de evangelisch-gezinden in Europa zo fataal is geweest, zich voltrok, is zeker niet te wijten aan Calvijn. Neen, dat is deels de schuld van de oude Luther, die zelfs voor zijn vrienden soms zeer hard en onredelijk was, en vooral van diens, men zou bijna zeggen: ellendige, epigonen.

De oude Luther had het nodig geacht vlak voor zijn dood nog eens radicaal de band met de kerken van Zürich door te snijden.

Calvijn verneemt dat en is hevig geschokt. Hij voorvoelt een catastrofe.⁵⁾

Maar dit was nog pas een beginsel der smarten.

Als Luther gestorven is, treedt de beruchte Joachim Westphal voor enkele speciale ideeën van Luther met niets ontziende felheid in het krijt en valt Calvijn en Bullinger hevig aan. Christus, zo beweert hij, is lichamelijk in het brood en de wijn van het Avondmaal aanwezig. Daarom is Christus ook naar zijn menselijke natuur alomtegenwoordig. En ook de goddelozen eten aan het Avondmaal het echte lichaam van de Heiland. Calvijn wordt met de oude zwinglianen op één hoop geworpen en voor sacramentsschender gescholden. De lasteringen, welke Calvijn over het Avondmaal verdedigt, zijn volgens Westphal zo erg, dat ze veeleer door de macht van de Overheid dan door de pen bestreden moeten worden.⁶⁾

Met grote zelfbeheersing weerhoudt Calvijn zich er eerst van, Westphal te antwoorden. Hij beseft, dat een pennestrijd de eenheid der kerk nog meer zal aantasten.

Maar dan gebeurt er iets verschrikkelijks.

De gereformeerde ballingen, die tijdens de regering van koning Eduard VI naar Engeland waren gevlucht, worden na diens dood uit dat land verdreven en komen midden in de winter in Noord-Duitsland aan. Maar daar worden ze op schandelijke wijze van de ene stad naar de andere gejaagd. En dat geschiedt niet het minst op aanstoken van Westphal. Hij durft de calvinistische ballingen zelfs „martelaars van de duivel” te noemen en schrijft over hen, dat ze erger zijn dan brandstichters en gifmengers, erger dan rovers en moordenaars. Want zij vergiftigen de gezonde leer, stelen het Woord Gods en vermoorden de zielen. Gods Geest heeft de Godsmen Luther de raad gegeven zulke lieden te mijden en ze zelfs uit de burgerlijke gemeenschap uit te stoten.⁷⁾

Het bericht over deze schanddaden trof Calvijn als een donderslag.

Nu kan hij niet langer zwijgen. Maar hij is zich ten volle bewust van het hachelijke van een nieuw opvlammende strijd. Oude tegenstellingen leven op. De hartstochten worden opgezweept. Fanatici en querulanten nemen in zo'n strijd vaak de leiding en vergiftigen de verhoudingen. En daarom doet Calvijn in zijn correspondentie al het mogelijke om de gemoederen tot bezinning te brengen. Vooral op Melancton, van wie hij weet dat hij met hem eensgezestes is, doet hij ook nu weer een hartstochtelijk beroep. Maar als deze, zoals zo dikwijls, blijft zwijgen, grijpt Calvijn naar de pen.

Hevig pakt hij Westphal aan. Tegelijk evenwel doet hij weer alles om de verschillen tot de ware, kleine proporties terug te brengen. Calvijn noemt Westphal niet, maar verklaart rondweg, dat diens fanatieke aanval beheerst wordt door de satanische begeerte om de vrede der kerk te verstoren en de enigheid des geloofs te verscheuren. Wat is minder

gepast, zo roept hij uit, dan, terwijl men het in de kern der zaak eens is, de kerk te scheuren, omdat sommigen ten aanzien van het Avondmaal de opvatting voorstaan, dat het brood het lichaam van Christus is en dit onder de elementen wordt uitgereikt, terwijl anderen het brood voor een teken houden, maar dan een teken, dat niet leeg is, doch verbonden met de uitgebeelde zaak, zo, dat de mond het element, maar de gelovige ziel Christus zelf ontvangt?⁸⁾

* * *

Calvijns woorden sorteren evenwel geen effect.

Het harde, bittere, onverantwoordelijke geschrijf van de Lutherse fanatici is er de oorzaak van dat men in het Duitsland van Luther niet meer onbevangen, christelijk, broederlijk naar Calvijn luisteren kan. Bovendien is de grote massa in beweging gekomen en die weet maar één ding — die wil maar één ding weten — nl. dat Calvijn een boosaardige ketter is.

En evenals zo dikwijls in de kerkgeschiedenis vergiftigen, wantrouwen, verdachtmaking en domheid de zielen. Deze maken de harten onontvankelijk voor de waarheid en zijn er de oorzaak van dat aan de kerk van Christus onmetelijke en onherstelbare schade wordt toegebracht.

Men kan er alleen maar bewondering voor hebben dat Calvijn, ondanks alle tegenslag, toch de strijd voor de ware, de christelijke eenheid der kerk voortzet.

In wat hij dan schrijft accentueert hij vooral twee dingen. In de eerste plaats dat de strijd die door de Lutheranen ontketend werd geen andere oorzaak heeft dan hoogmoed en partijgeest. En voorts dat er tussen de leer van Calvijn en de zijnen en die van Luther een zo grote overeenkomst bestaat dat niets de volle eenwording van deze kerken in de weg staat.

Calvijn roept het uit:

O, ik zal het met de vinger aanwijzen, dat de bron van deze ganse strijd alleen gelegen is in de hoogmoed van de partijgeest en niet in één of ander verschil van opvatting.

Bewogen bezweert hij alle dienaren van Christus met hem naar een geneesmiddel tegen dit kwaad te zoeken. Wat dat ook zijn moge, Calvijn zal het met vreugde aannemen. Want het gaat om de heilige eendracht der kerk, die men thans vernietigen wil.

Wat men ook moge zwetsen, zo schreef hij, wij zijn zeker niet door een menselijke beschikking uit de verstrooiing van het pseudom tot die eenheid samengebracht, welke er thans is.

En dan tekent Calvijn dat, waaromtrent men het eens is in deze woorden: „Over de éne God en de ware en rechte wijze om Hem te dienen; over de verdorvenheid van de menselijke natuur en de zaligheid uit genade; over de manier waarop rechtvaardigheid verkregen wordt; over het ambt en het werk van Christus: over de bekering en haar uitwerking; over het geloof dat ons heilszekerheid schenkt; over het gebed en over alle andere hoofdpunten wordt immers overal bij ons hetzelfde verkondigd. Wij roepen de ene God, onze Vader, aan in vertrouwen op dezelfde Middelaar; dezelfde Geest der aanneming tot kinderen is ons een onderpand van onze toekomstige erfenis; door hetzelfde offer heeft Christus ons allen verzoend; op dezelfde gerechtigheid, die Hij voor ons verworven heeft, vertrouwen al onze harten en wij beroemen ons op hetzelfde Hoofd. 't Zou toch wonderlijk zijn als Christus, die wij allen loven als onze Vrede, die aan alle vijandschap een einde heeft gemaakt en God in de hemel met ons verzoend heeft, niet ook zou maken dat wij hier op aarde een broederlijke vrede onderhouden. Wat moet ik nog zeggen over onze opdracht om dag in dag uit te strijden onder dezelfde banier tegen de Antichrist en zijn tyrannie, tegen het afschuwelijk bederf

van de christelijke religie, tegen de goddeloze bijgelovigheden en de ontheiliging van al wat heilig is? Is het voorbijzien van zovele tekenen van heilige saambinding (conjunctio) en van deze overeenstemming (consensus), welke zo kennelijk door de hemel werd gesanctioneerd, en het veroorzaken van scheuring (divortium) onder hen, die in hetzelfde leger strijden, niet even wreed als de goddeloze verscheuring van de leden van Christus?"⁹⁾

Deze woorden zijn van grote betekenis.

Want Calvijn geeft daarin een prachtige omschrijving van wat naar zijn overtuiging door de kerken moet geloofd worden zal er van een ware, een christelijke eenheid tussen hen sprake kunnen zijn.

Maar tegelijk geeft hij daarmee ook aan wat naar zijn overtuiging **voldoende** is voor het tot stand komen en bewaren van die eenheid!

Al wat Calvijn schreef was evenwel tevergeefs.

De epigonen van Luther waren voor geen rede vatbaar.

Was het een wonder, dat Calvijn als in wanhoop uitriep: O, Luther, wat hebt ge toch weinig navolgers (imitatores) van uw uitnemendheid, maar wel vele naäpers van uw gewijde grootdoenerij achtergelaten?¹⁰⁾ En dat hij uiteindelijk verklaarde. Ik heb geen hoop meer op de open van Luther?¹¹⁾

Maar ondanks alle haat, verbittering en laster waarmee de Lutheranen hem vervolgen verklaart Calvijn zich toch steeds en zonder enige reserve tot verzoening bereid.

Ik beloof plechtig, zo schreef hij, dat als men een plaats en een uur opgeeft voor vriendschappelijke onderhandeling, ik onmiddellijk bereid zal zijn daar te verschijnen. En dan met die vriendelijkheid en zachtmoedigheid, welke de weg baant tot het hoogst wenswaardige herstel van de vrome en heilige eendracht. Want waarlijk, ik ben niet een man, die zich blij maakt over onderlinge twist, of die door veelvuldige adoratie van geestverwanten zo ijdel geworden ben, dat het mij vóór alles om de palm der overwinning is te doen!... Onderwijl zal ik Christus, wiens eigenlijke ambt het is bijeen te vergaderen wat in deze wereld verstrooid is, bidden, dat, nu onze tegenstanders de hoop daarop hebben vernietigd, Hijzelf een geneesmiddel moge vinden tegen deze rampzalige verscheurtheid.¹²⁾

Zo worstelde, pleitte, smeekte Calvijn om de fanatici tot bezinning te brengen.

Maar het hielp allemaal niets.

Een stroom van traktaten, protesten, verklaringen komt uit Duitsland naar Genève, waarin Calvijn verketterd werd en men hem de gemeenschap opzegde: de ene duitse stad na de andere breekt met hem. Het is alsof ze een samenzwering tegen ons hebben gesmeed, schreef Calvijn in smartelijke verbazing aan Bullinger, ze willen ons onder een menigte boeken verpletteren. De regering van Luthers vaderland, Saksen, verklaarde officieel de calvijnsse leer omtrent het Avondmaal voor een ketterij en sloot die uit het land uit. Ja, een groot deel van de noord-duitsse geestelijkheid wil zelfs Calvijn en zijn vrienden met de banbliksem treffen.¹³⁾

* * *

Het is moeilijk te zeggen in welk een lijden deze onzinnige en onchristelijke woede der Lutheranen Calvijn heeft gedompeld.

Hij was zo geweldig gegrepen door het woord van Christus dat zijn kerk zich nu reeds om der wille van God, van zichzelf en van de wereld als een eenheid moet openbaren.

Hij beseftte zo diep welk een onvoorstelbaar grote schade de door God vervloekte broedertwist aan de opbouw der kerk, aan de doorbraak van het Koninkrijk der hemelen en aan de ere Gods toebreacht.

Hij doorzag zo scherp dat in die afschuwelijke en verwoestende strijd tussen broeders

en kerken die in Christus één zijn Satan grijnslachend zijn grootste triomfen viert in zijn — hopeloze — strijd tegen de verheerlijkte Christus.

Ja, Calvijn heeft zwaar geleden onder deze noodlottige gang van zaken.

Maar daarbij is één ding zeker: het heeft niet aan hem gelegen dat de eenheid tussen Gereformeerden en Lutheranen niet tot stand kwam.

Hij heeft Luther en de zijnen ononderbroken van harte en zonder enige reserve de broederhand toegestoken.

Hij heeft op waarlijk christelijke, dat is: Schriftuurlijke wijze geworsteld om de éénheid der kerk.

Steeds heeft hij ernaar gestreefd de eendracht tussen de kerken tot stand te brengen, de eendracht, waarin naar zijn overtuiging het heil der kerken gelegen is.¹⁴⁾

Naar waarheid kon hij verklaren: Altijd heb ik mij alle moeite gegeven opdat niet door mijn schuld de kerken uiteengescheurd en uit elkaar gereten zouden worden.¹⁵⁾

Maar juist daarom heeft Calvijn zo geleden onder de goddeloosheid van de broeders die de door God geëiste en door Christus afgebeden eenheid zo hardnekkig hebben tegengestaan.

Men hoort de echo van zijn lijden en van zijn hunkering naar de eenheid der kerk in de echt oecumenische woorden welke hij eenmaal aan Cranmer schreef: „Och of het kon bereikt worden dat geleerde en ernstige mannen uit de voornaamste kerken op een of andere plaats bijeenkwamen en na zorgvuldige bespreking van de afzonderlijke geloofsartikelen aan de nakomelingen de waarachtige leer der Schrift omtrent al wat wij gemeenschappelijk gevoelen overleverden! Maar tot de voornaamste misstanden van onze tijd moet ook gerekend worden, dat de kerken zo uiteengescheurd zijn, dat er tussen hen nauwelijks nog van menselijke gemeenschap (humana societas) sprake is, laat staan dat onder hen de heilige gemeenschapsoefening (sancta communicatio) van de leden van Christus aan de dag zou treden, die allen wel met de mond belijden, doch die slechts weinigen metterdaad en oprecht beoefenen... Wat mij betreft, indien ik van enig nut zou kunnen zijn, zou zelfs het oversteken van tien zeeën, indien dat nodig zou zijn mij niet verdrieten”.

Dat is het kort verhaal van Calvijns grote verdriet.

C.V.

¹⁾ O.C., XI, c. 774: Saepe dicere solitus sum: etiam si me diabolus vocaret, me tamen hoc illi honoris habiturum, ut insignem Dei servum agnoscam.

²⁾ O.C., XII, c. 8. Ik gaf de vertaling van Dr. A. Eekhof in Ned. Archief voor Kerkgeschiedenis Nieuwe Serie, deel XIV, 's Gravenhage 1918. blz. 288 v. Zie voor de verhouding van Calvijn tot Luther behalve het geciteerde artikel van Eekhof: **Hoe heeft Calvijn over Luther gedacht?** ook: A. Lang, **Luther und Calvin**, in: **Reformation und Gegenwart**, Detmold, 1918, S 72—87, en Dr W. Nijenhuis, **Calvinus Oecumenicus**, blz. 130—141.

³⁾ Men zie o.a. Calvijns bezonnen oordeel over Luthers avondmaalsopvatting in zijn **Petit Traicte de la Sainte Cene**, O.C., V, c. 458 sqq.

⁴⁾ Calvijn deed dat in Straatsburg. Over de Confessio Augustana schreef Calvijn steeds dat hij daarmee instemde. Al stond daarin naar zijn overtuiging niet genoeg. Aan a Lasco schreef Calvijn b.v. O.C. XVI, c. 263: Nam et ita res habet et imprimis utile est cognosci, nihil esse in Augustana quod non sit doctrinae nostrae consentaneum. En aan Schalling verklaarde hij, O.C., XVI, c. 430: Nec vero Augustanam confessionem repudio, cui pridem volens ac libens subscripsi, sicuti eam autor ipse (sc. Melancthon) interpretatus est. Wanneer evenwel felle Lutheranen voor hun z.g. onveranderde Augustana ijverden als de alleen tolerabele en daardoor de eenheid der kerk in gevaar brachten of zo over anderen wilden heersen, verzette Calvijn zich fel tegen de ondertekening daarvan. Men zie o.a. zijn brief aan Beza uit 1562 O.C., XVIII, c. 682.

⁵⁾ Luther schreef n.l. zijn: **Kleines Bekenntnis vom Abendmahl**. Vgl. de brief van Calvijn aan Bullinger, O.C., XI, c. 772.

⁶⁾ Westphal schreef dit in zijn: **Farrago confusaneorum et inter dissentium opininum de**

Coena Domini ex sacramentorum libris congesta.

⁷⁾ Zie voor deze episode o.a. A. A. van Schelven, **De Nederduitsche Vluchtelingenkerken der XVIe eeuw in Engeland en Duitsland** enz., 's Gravenhage 1908, blz. 104—113 en: E. Doumergue, **Jean Calvin etc.**, Tome VI, 1926, p. 505 s.

⁸⁾ O.C. IX, c. 36. Het geschrift waarin Calvijn, zonder diens naam te noemen, Westphal antwoordde heeft tot titel: **Defensio sanae et orthodoxae doctrinae de sacramentis eorumque natura, vi, fine, usu et fructu** (in O.C., IX, c. 1—40).

⁹⁾ O.C., IV, c. 49/50. In: **Secunda Defensio pia et orthodoxae de sacramentis fidei contra Joachimi Westphali calumnias.**

¹⁰⁾ O.C., IX, c. 105: O Luthere, quam paucos tuae praestantiae imitatores, quam multas vero sanctae tuae iactantiae simias reliquisti.

¹¹⁾ O.C., XVII, c. 84: Unius tantum rei admonitum te (sc. Bullinger) de Lutheri simiis me pridem desperasse. Calvijn heeft, deze woorden schrijvend, het oog op mannen als Westphal, Heshusius, Flacius en andere „simiae Lutheri”.

¹²⁾ O.C., IX, c. 250/2 In: **Ultima Admonitio Ioannis Calvini ad Ioachim Westphalum.**

¹³⁾ Zie hierover vooral: E. Staehelin, **Johannes Calvin, Leben und ausgewählte Schriften**, II, Elberfeld, 1863, S. 223. Zeer belangrijk is vooral diens tekening van de katastrofale gevolgen van deze door Westphal c.s. bewerkte scheur in het protestantisme. Zij heeft de verdere voortgang der duitse reformatie o.a. met één slag stil gezet; haar de weg tot de keizerstroom versperd; de onderdrukking van de evangelische kerk van Bohemen en de Oostenrijkse provinciën in de dertigjarige oorlog veroorzaakt, enz. enz.

¹⁴⁾ O.C., XVIII, c. 158: Concordia in qua consistit ecclesiae salus.

¹⁵⁾ O.C. XVI, c. 429: Semperque dabo operam, ne mea culpa scindantur vel distraherentur ecclesiae.

¹⁶⁾ O.C., XIV c. 312. Calvijn schreef dit in 1552 toen Thomas Cranmer de anglikaanse aartsbischop van Canterbury 't plan opperde een algemene kerkvergadering te houden. Quantum ad me attinet, si quis mei usus fore videbitur, ne decem quidem maria, si opus sit, ob eam rem traicere pigeat.

Kerkelijk Leven

* * Scheepje op het strand.

Wij lezen in de pers (Kerknieuws-Scheps) een berichtje dat de Gereformeerde Gemeenten in Nederland dr. C. Steenblok ontsloegen als docent aan de opleidingschool dezer kerkengroep. Grond voor dit ontslag was het feit dat de ontslagen docent in Amerika een predikant had bevestigd in een gemeente, die niet tot het kerkverband behoorde.

Een kwestie van orde dus.

Die vragen oproept.

Omvat het in geding zijnde verband: „de Gereformeerde gemeenten in Nederland” ook gemeenten in Amerika? Dan zouden deze gemeenten de naam moeten voeren: „de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Amerika”. Indien niet, dan heeft dr. Steenblok een predikant bevestigd in een Amerikaanse gemeente, een buitenlandse kerk, met welke de onderhavige kerkengroep geen correspondentie onderhoudt.

Hoe het ook zij, het was voor de ontslagen docent een halsmisdad. Hij kon gaan. Zijn OPENBARE en GROVE zonde was dat hij was voorgegaan in een buitenlandse kerk met welke de G.G. in Ned. geen correspondentie onderhouden.

* * Bakentje in zee.

Niet slechts in de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, ook in de Gereformeerde kerken in Nederland bestaat niet algemeen helderheid ten aanzien van het verschil tussen de correspondentie der binnenlandse kerken (het z.g.n. kerkverband) en de correspondentie met buitenlandse kerken.

Dat verschil is er wel.

De Canadian Reformed Churches, The Free Reformed Churches of Australia, de kerken van Grand Rapids (U.S.A.) en Monte Alegre (Brazilië), en Die Vrye Gereformeerde kerke in Suid-Afrika zijn buitenlandse kerken, met welke de Gereformeerde kerken in Nederland

wel correspondentie voeren, maar die niet tot het verband van de Gereformeerde kerken in Nederland behoren.

Men houde dat verschil goed in de gaten. Opdat er op dit punt geen ongelukken gebeuren.

* * Correspondentie met meerdere buitenlandse kerken in één land.

Voor 1944 onderhielden onze kerken correspondentie met meer dan een kerkgemeenschap in een en het zelfde land. Zo met twee kerkengroepen in Schotland. The Free Church in Scotland en de United Free Church in Scotland, en met twee kerkengroepen in de U.S.A.: The Reformed Church en The Christian Reformed Church. Zodat predikanten van beide kerkengroepen op onze kansels mochten voorgaan en omgekeerd nederlandse predikanten in Schotland en in de Verenigde Staten zowel in kerken van het ene als van het andere verband het Woord en de Sacramenten mochten bedienen. Hetgeen ook geschiedde. Met name in de U.S.A.

Aan deze toestand kwam een einde niet door verbreking van de correspondentie onzerzijds, niet omdat b.v. in de Gereformeerde kerken na haar vrijmaking het inzicht baan brak dat in één plaats, of zelfs in één land, slechts één ware kerk zou kunnen zijn en dat slechts met die éne ware kerk correspondentie zou mogen worden onderhouden, maar om de simpele reden dat al die buitenlandse kerken harerzijds de correspondentie voortzetten met de niet-vrijgemaakte kerken.

Hadden zowel de Reformed als de Christian Reformed Church in de Verenigde Staten de kerken der vrijmaking erkend als de Gereformeerde Kerken in Nederland dan zouden we ook na de vrijmaking correspondentie gehad hebben met beide kerken.

Dat dit laatste thans niet het geval is, is dus geen gevolg van aan onze kant opgekomen inzicht, maar een simpele loop der gebeurtenissen. En de laatste zijn niet principieel.

* * Voorgaan in buitenlandse kerken met welke wij geen correspondentie houden.

Tot de zaken die buitenlandse kerken met elkander bij het aangaan van kerkelijke correspondentie hebben afgesproken behoort o.m. dat de predikanten over en weer mogen voorgaan in de dienst des Woords.

Mogen predikanten, in het buitenland vertoevend, ook voorgaan in een kerk, die geen correspondentie onderhoudt met de kerken in Nederland?

Dat zulk voorgaan voorkomt is een feit.

Er zijn onder ons predikanten, die het Woord bij gelegenheid bedienen in Evangelisch Reformierte Kirchen in Duitsland, bij de Orthodox Presbyterians in de States.

Dat is, dunkt ons, een zaak, die slechts twee instanties raakt. De raad der kerk, die daartoe uitnodigt en de predikant, die zulk een verzoek ontvangt. En niemand anders.

Of zulk een verzoek moet worden aangenomen of niet is een zaak van wijsheid van de betrokkene. En wijsheid is beter dan rijkdom, ook beter dan de rijkdom van een reglement.

* * Twee vragen aan collega N.N.

We lazen in een kerkblad een dankbare beschouwing over de besluiten van de synode van Rotterdam inzake het appel van ds. J. v. d. Schaft. Daarin:

„Als je bladen las als Contact en ook Opbouw dan werd de gedachte gewekt dat je als predikant best in de gemeente mag werken om de gemeente naar het synodalistische kamp over te hevelen”

Indien we voor de slimheid waarmee dit zinnetje werd gesteld een cijfer moesten geven, dan kreeg de schrijver een tien. Met een griffel. En een zoen van de juf.

Want de auteur is wel zo voorzichtig niet te zeggen dat o.a. Opbouw schrééf: Je kunt als

predikant rustig in een gemeente werken om de gemeente naar het synodalistische kamp over te hevelen.

Dat kón hij niet schrijven.

Omdat Opbouw dat niet schreef.

Daarom dat voorzichtige, vrijblijvende, onze oosterburen zouden zeggen „unverbindliche” „Als je bladen als... Opbouw las, dan werd de gedachte gewekt...”

Op deze voorzichtige, vrijblijvende, tot geen enkel bewijs verplichtende manier heeft de schrijver bij de lezers van zijn kerkblad de gedachte gewekt dat Opbouw, op z'n zachtst ge-

zegt, op het punt van de vrijmaking niet te vertrouwen is. En dat in een artikel waarin de Naam des HEEREN met lof en dank geprezen wordt.

Wij veroorloven ons een dubbele vraag:

1. Zou deze predikant hetgeen hij schreef t.a.v. Opbouw met de stukken willen waarmaken?

2. Meent deze dienaar des Goddelijken Woords dat hij „best in de gemeente mag werken om de gemeente” in strijd met het negende gebod voor te lichten?

G. Visee

Falende jeugd

Westside Story III

Wie tot nu toe met de nodige belangstelling de opmerkingen over Westside Story heeft gevolgd, zal zich hebben afgevraagd: gaat dit alles in ons goede landje nu wel op? Is de jeugd inderdaad zo verbeterd en losgeslagen en cynisch? En falen de ouderen werkelijk zo hopeloos?

Goed, stelt u die vragen maar. En als het antwoord u (nog) wat meevalt, wees dan maar heel dankbaar. Dankbaar: dat in ons goede landje nog altijd een conserverende werking van het christendom uitgaat. Maar vergis u niet. Wij hebben met een totale wereld te maken, en dat is meer dan Nederland, en in dat Nederland het orthodoxe calvinisme, en op een klein eilandje in die orthodoxie die 1% vrijgemaakt-gereformeerde christenen! Van Amsterdam naar New York is het maar weinig uren vliegen meer. Met de warme golfstroom, met het weer, met de ijskasten en het afbetalingssysteem is al meer van Amerika naar ons overgekomen! Trouwens, wie iets weet van ontspoorde gezinnen en ontspoorde jeugd in ons land, wie iets weet van kinderrechtspraak, raad voor kinderbescherming, jeugdzorg, verbeter-inrichtingen en de rest, maakt zich al geen illusies meer. En geloof nu niet dat de warme golfstroom van Amerikaanse zonden veilig langs onze kerken heen spoelt. Niet voor niets hebben wij een eigen stichting voor kinderbescherming nodig.

* * *

In Westside Story is de jeugd vol overmoed en zelfvertrouwen. Zij zoekt de strijd, zoekt in feite de strijd om het bestaan. De knapen dagen het leven uit, en riskeren verminking of dood.

Maar Tony is wat wijzer dan de rest. Eenmaal erbij geroepen, bemiddelt hij als een verstandige kerel tussen de strijdende jeugdbenden: niet allemaal vechten, en niet met wapens; maar voor elke bende treedt de beste man op voor een eerlijk vuistgevecht.

Bernardo, de leider van de Sharks en broer van Maria, aanvaardt dit voorstel, in de hoop Tony te kunnen neerslaan, die zijn zuster het hoofd op hol maakt. Maar Riff, de leider van de Jets, wijst een ander aan, die de Jets zal vertegenwoordigen.

Dan komt een ontroerend intermezzo, een zangthema.

Maria is die dag, op haar werk in een atelier voor bruidstoiletten, aanstekelijk vrolijk. Tony heeft haar beloofd, haar om zes uur op te halen. In dat vooruitzicht zingt Maria haar leuke liedje „I feel pretty”, waar de andere modinettes een schreeuwerig refreintje op juichen. In dit lied bereikt de componist de stunt, dat de ateliermeisjes op een moment Maria in canon nazingen!

Om zes uur vertrekken allen, op Maria na, die het atelier zal opruimen. En Tony verschijnt. Samen genieten ze een poosje van elanders nabijheid, en wel op zulk een frisse, geestige wijze, dat u met een lach en een traan meeleeft. Het is hun tweede gesprekje

— en het wordt een spel. Maria drapeert het nieuwste bruidstoiletje om haar ranke leden — en Tony wil haar zo meteen wel als zijn bruid hebben.

Goed, ze tooit zich met een sluier en kiest uit de modellen een paar, schattige bruidsmisjes. Een pop wordt bijgetrokken: dat is Tony's moeder. „Ze vindt je een lieve schoondochter”, zegt Tony. Een andere pop wordt aangeschoven: dat is de vader van Maria. „Mag ik uw dochter trouwen?” vraagt Tony aan de oudere „heer”. Deze knikt minzaam (een beetje geholpen door Maria) en biedt Tony zelfs de hand!

Zo gaat dit spel door — tot het voor beiden ernst blijkt te zijn geworden. Samen komen ze nu gearmd de ateliertrap opschrijven, tot tussen de „familie”, ouders en getuigen. Het is een feestelijke schare, bestaande uit twee spelers en vele figuranten. Op de achtergrond ziet u het grote kruisraam van de winkel: het is alsof u in een kerkgebouw zit. Dan knielen ze samen neer, en zingen een deel van de engelse liturgie van de huwelijksbevestiging:

„Maak van twee handen één hand,
Maak van twee harten één hart
Maak van ons beider wensen

één laatste wens:

Dat alleen de dood ons zal scheiden.

Maak van twee levens één leven,
Een eindeloos leven!

Dat nu aanvangt, dat nu begint:

Eén hand, één hart, één vlees.

En zelfs de dood zal ons niet scheiden”.

Hier is het hoogtepunt van Westside Story. Het lied klinkt als een engelse hymn, een gedragen kerklied. De begeleiding krijgt op een moment zelfs de polyfone orgelstijl: Bernstein heeft ook deze sfeer zuiver aangevoeld en weergegeven. De bedde gaat in 'n zacht naspel als wierookgeur omhoog. Let u ook op de kleine variant in het refrein? Eerst: dat alleen de dood ons zal scheiden; daarna: dat zelfs de dood ons niet zal scheiden. Een overtreffende trap van verbondenheid.

Des te wranger, wanneer dit pure geluk, het beste waartoe onze jeugd in staat is, binnen een etmaal aan scherven wordt gegooid. Want van dit punt af zakt alles in de chaos.

* * *

Want ook de jeugd faalt.

Tony moet naar zijn afspraak: het duel. Na afloop zal hij naar Maria komen. Duel? - vraagt ze verschrikt. Ja, een eerlijk vuistgevecht, in plaats van een massale steekpartij. Maria is er niet tevreden mee: er mag heel niet worden gevochten, zegt ze angstig. En ze laat Tony beloven, dat hij het gevecht zal voorkomen.

Deze belofte wordt straks Tony's ondergang. Maar thans staat alles nog in het teken van de komende avond. Maria zingt van haar liefde in „Tonight”, Tony van zijn verwachting, de Jets zingen hun arrogante clublied -

en plotseling blijkt Bernstein al deze liederen in één knappe compositie dooreen te laten lopen. Deze prestatie verricht hij blijkbaar meer voor zijn eigen genoegen dan voor het grote publiek; de doorsnee luisteraar ontgaat het namelijk.

Dan komt de anticlimax. In de gore gesloten ruimten onder een viaduct, alleen voor garages en pakhuizen geschikt, komen de bendes samen. De meisjes worden weggestuurd. Bernardo en Ice zijn de aangewezen kampvechters. Ice biedt vooraf hoffelijk zijn hand, als symbool van oprechtheid en ridderlijkheid. Deze hand wordt geweigerd door Bernardo... die evenwel een ogenblik op de knieën gaat. Grotteske tegenstelling: de man van de (R.K.) kerk bidt in haat - de heidense New Yorker blijft edelmoedig, zonder haat.

Juist als de tweekamp zal beginnen komt Tony binnen rennen, die voornemens is de strijd te voorkomen. Hij biedt beiden de hand als een bemiddelaar, maar Bernardo slaat deze op beledigende wijze af. Als Tony — in opdracht van Maria — zijn vredespoging niettemin voortzet, wordt hij door Bernardo ruw neergeslagen. Want Bernardo wil met Tony vechten en met geen ander; wil hem dwingen tot vechten. Maar nu springt Riff tussen beiden, neemt het voor zijn vriend en gast op. En daarmee is Riff de tegenpartij van Bernardo geworden — geheel tegen de afspraak in.

Meteen worden de messen getrokken.

Het stuk illustratieve muziek bij dit messengevecht is fysiek pijnlijk te ondergaan. Korte scherpe motieven, dreunend slagwerk, schrille dissonanten vullen de ruimte. Het is als een zwaar onweer in bergland, onontkoombaar en beklemmend. Soms is het doodstil; alleen enig slagwerk geeft geritsel en getikkel, waardoor heen een angstige gil jankt. Dan weer zwelt de donder van pauken, en zweept alle dissonanten uit blazers en strijkers. Als u „the rumble” vergelijkt met het tamme onweertje-in-zakformaat uit Beethovens Pastorale Symfonie dan wordt het u duidelijk, primo dat de componist Bernstein zijn vak kent, secundo dat de orkestrale uitdrukingsmiddelen sedert Beethoven aanzienlijk aan kracht en kwaliteit hebben gewonnen. Dit is geen passage, die u met een glimlach van muzikaal genoegen savouereert — maar een artistieke beleving, waarvan zelfs de weinige minuten nog te lang duren. Maar hier is dan ook een voortreffelijke eenheid van samenspel: eenheid tussen beklemmende klanken en beklemmend beeld.

* * *

Langzaam komt het messengevecht op gang, aanvankelijk in een omcirkelen, verkennen en intimideren van de tegenstander, dan in een felle en meedogenloze vaart. In de wilde haast van flitsende stiletto's treft Bernardo zijn tegenstander in het hart. Riff zakt ineen, sprakeloos van verbazing om deze gang van zaken, schuift met een laatste bewuste beweging zijn mes naar Tony. Deze ziet het gebaar: Jij zult me toch zeker wreken!

En Tony — ondanks zijn vriendelijkheid, zijn sympathieke openhartigheid en zijn onverzettelijke vredeswil — wordt nu gedwongen het mes te heffen tegen de moordenaar van zijn vriend, tegelijk tegen de broer van zijn Maria!

Uw ergste vrees wordt bewaarheid. In de moeizame strijd tot zelfbehoud komt het mes van Tony op ongelukkige wijze het leven van de roekeloze Bernardo af te snijden. Tony schreeuwt van ontzetting: hij heeft geen doodslag gewild, hij heeft zelfs geen gevecht gewild, hij heeft niet gehaat, hij wilde alleen vrede stichten tussen de bendes! Maar de sirenes van de politie-auto werpen het doek over het verschrikkelijke toneel, en met moeite weten de Jets de verlamde Tony ertoe te krijgen op het nippertje te vluchten, voor hij gearresteerd wordt.

Even een opmerking over de bloedwraak, als het mag.

Het is voor mij nog de vraag, of deze altijd en overall ontoelaatbaar moet worden geacht. Wij zijn gewend doodslag gelijk te stellen aan doodslag, ongeacht de achtergronden. Wij tellen achtergronden ten hoogste als een plusje of minnetje bij de beoordeling mee. In Frankrijk bijvoorbeeld geldt de crime passionnel, de wraak van een bedrogen echtgenoot, gerechtvaardigd; maar wij vinden dat in ons land zeer vreemd.

Maar wie zich herinnert dat in het oude testament de bloedwraak geregeld is in de wet van Mozes, dat is in de Wet des Heeren, moet toch wel even schrikken. Niet de bloedwreker werd met doodstraf bedreigd, maar de moordenaar. En de moordenaar tegen wil en dank, dus de onopzettelijke moordenaar, kon zijn leven slechts redden door haastig naar een der vrijsteden te vluchten en daar te blijven zolang de hogepriester leefde. Deed hij dat niet dan moest hij er op rekenen, dat zijn eigen bloed zou worden vergoten. Niet door priester of rechter of beul — maar door de naaste verwante, die het voor de verslagene opnam. En dit niet slechts in de tijd der richteren, toen ieder deed wat goed was in zijn ogen — maar in de tijd waarin het recht Gods minutieus was geregeld en gehandhaafd!

Er zijn dan ook nog altijd volken, waar het recht van bloedwraak ten volle geldt. Niet slechts op Corsica en in Spanje, ook onder Zigeuners, zelfs hier te lande. En toegegeven dat het in een rechtsstaat maar het beste is, het recht in één — codificair bevoegde — hand te zien gelegd, vergeet niet dat zelfs in een rechtsstaat rechtelozen, uitgestotenen, kunnen rondlopen, voor wier groep het primitieve recht elk ogenblik in werking kan treden.

U kunt deze opmerking naast u neerleggen, beamen of bestrijden; van mij mag u alles.

* * *

Intussen is het dieptepunt van de film bereikt.

Beide straatclubs betreuren een leider. Tony heeft de broer van zijn meisje gedood, en is vogelvrij. De edelste gevoelens zijn neergeslagen, het brute geweld van de haat sloeg al het mooie van twee ontluikende levens kapot. De politie faalde, ouderen faalden, de maatschappij faalde, maar de jeugd heeft ook gefaald. Het brute geweld is immers geen basis voor een vreedzame maatschappij. Als de jeugd zijn problemen oplost naar de wijze van grote mensen, komt de jeugd evenmin tot een blijvend geluk. Niet aan kinderen die worden als de groten is het koninkrijk der hemelen beloofd — maar aan groten, die worden als de kinderen.

Maar de jeugd wilde groot doen — en dat is altijd fout. Dat is de tragiek van dit werk. Straks wordt Tony door zijn rivaal — aan wie Maria was toegezegd — gedood. Dat is de derde dode. De rivaal wordt gearresteerd. Dat zal ook een doodvonnis geven. Maria, het snoezige meisje in haar witte poppenjurkje, ligt straks geknield bij het lijk van haar bruidegom — een der knapen heeft haar afgevalen sjaal zorgzaam om haar hoofdje gelegd: ze krijgt het silhouet van een weduwe.

Het wordt op dit moment doodstil in de zaal, zodat u verscheidene snikken moet aanhoren. Want het is hier niet een sensationele tragedie, zoals u vandaag verzint en morgen vergeet. Het is hier een album met foto's, documentaire foto's uit het leven van de grote-stadsjeugd.

Een jeugd zonder Evangelie, zonder geloof, zonder hoop.

D. W. L. M.

Wat is Gereformeerd?

II

Dat we opnieuw schrijven over de gebundelde Reformatie-artikelen van collega Trimp, moge, ook door hem, gewaardeerd worden als een erkenning van de belangrijkheid van de door hem behandelde zaak.

Helenius de Cock - H. Bavinck

In het belangrijke historische gedeelte van dit geschrift schrijft dr. Trimp na zijn uiteenzettingen over de polemiek van Groen tegen J. H. Scholten (we zagen dat er ook een irenische Groen was!) over de verschillen tussen Helenius de Cock en van H. Bavinck.

Hel. de Cock schreef in 1881 een brochure onder dezelfde titel als deze van ds. Trimp. De vraag werd door De Cock aldus beantwoord: Gereformeerd is wat in de Gereformeerde belijdenis is vastgelegd; Gereformeerd is al wat in de belijdenisgeschriften staat, niet-gereformeerd is al wat daar niet in staat; ongereformeerd zijn die voorstellingen, die in de belijdenis weersproken worden.

Daarop antwoordde Bavinck in 1882 in De Vrije Kerk. Hem was deze begrenzing te eng: de belijdenis was volgens hem te eng om het rijke leven te bevatten. Achter de confessie ligt een dieper beginsel, dat door de theologie moet worden opgespoord, een beginsel dat zich behalve in de confessie ook in het overige leven gelden doet.

Trimp is het noch met het door De Cock gestelde, noch met de critiek van Bavinck eens. Ik meen terecht. Afgedacht van de vraag of van Bavinck inzake dit onderwerp niet heel wat meer uit diens grote nalatenschap ware aan te voeren.

Aan het slot van deze § komt Trimp ook te

spreken over Kuyper en de V.U. Jammer dat hij hier niet breder was.

G. C. Berkouwer en J. Kamphuis.

Met deze beide personen betreft Trimp de historie waar we nog midden in staan en komt hij — dat is de oorzaak dat deze twee in één adem worden genoemd — op het kort geleden gevoerde debat tussen deze beiden.

Berkouwer stelde de vraag aan de orde naar de verhouding van onveranderlijkheid en wisseling in het belijden der kerk: „De onveranderlijkheid in de loop der tijden is de geloofsverbondenheid aan de Heer der kerk, de wisseling betreft de historische bepaaldheid van dat belijden, de vormen, waarin dat belijden vroeger zich uitte, alsmede de denkvormen, waarin de vroegere belijders dachten en die als zodanig een menselijk, historisch bepaald en dientengevolge ook relatief karakter dragen”. blz. 21.

Het wil ons voorkomen dat prof. Berkouwer hier een belangrijke vraag aan de orde heeft gesteld, daargelaten de wijze, waarop hij haar formuleerde en daarna illustreerde. Want onze vaders hebben ongetwijfeld „het eeuwig evangelie” beleeden en dat behoren wij te doen met hen. Maar in hun belijden resonneerde heel hun historische positie mee. Het is buiten kijf dat zij uitgingen van de bekende dichotomie in hun spreken over de mens: een mens = een (sterfelijk) lichaam verband houdt hun verklaring van het „nedergedaald ter helle” en „de wederopstanding des vleses, welke verklaring weer niet los te maken is van de stand van de exegese.”

Men zie de brochure van ds. C. Vonk. Men denke ook aan wat Groen van Prinsterer opmerkte over de door hem hartelijk aanvaarde dordtse leerregels. Zelf hebben we al vele ja-

ren geleden gewezen op het feit dat de leerregels van a-z een weerlegging zijn van de vijf artikelen der remonstranten en in hun opzet door deze laatste worden bepaald. In de vorm waarin de strijd over de souvereiniteit Gods, met name ook die van de Heilige Geest in de zeventienle eeuw werd gestreden is de zaak, die altijd aktueel blijft, niet meer aan de orde, al was het alleen maar omdat er geen remonstrant meer is die voor de vijf artikelen van de remonstranten de hand in het vuur legt.

Intermezzo.

Men kan trachten deze zaak buiten openbare discussie te houden. Een broeder, theoloog, gaf mij eens de raad uit veiligheidsoverwegingen maar over deze en dergelijke zaken te zwijgen. Dat kan niet. In de allereerste plaats niet omdat de belijdenis niet een aangelegenheid van theologen of van ambtsdragers of van kerkelijke vergaderingen, maar van de gemeente is. Wij kennen toch niet een clerus met onmondige leken, die samen de kerk vormen? Ook niet een ecclesia docens en een ecclesia discens, een onderwijzende en een onderwezen kerk?

We horen toch onder ons in de laatste jaren met nadruk gewagen van het ambt aller gelovigen? In de tweede plaats: er IS onder ons een intensieve bemoeienis met de confessionele aangelegenheden der kerk ook door hen, die niet staan of stonden in enig kerkelijk ambt of niet theoloog van professie zijn. Ik denk aan de ingrijpende geschriften van dr. D. Holwerda en aan een werk van prof. dr. K. J. Popma, welke laatste nota bene een compleet werk over de catechismus op tafel legt, waarin het aan kritische opmerkingen over dit belijdenisgeschrift niet ontbreekt. En ten laatste en niet voor het minst: dr. Trimp schrijft deze brochure, die om publieke beoordeling nadrukkelijk vraagt.

Wederom: Berkouwer-Kamphuis

Berkouwer heeft de zaak van de historische bepaaldheid van de belijdenis geïllustreerd met een voorbeeld uit de dordtse leerregels. Met enige nadruk in een, geursiveerde zin zegt dr. Trimp: Het is dus al weer - evenals in de vorige eeuw! — de leer van Dordrecht, die aan het doorslag gevende voorbeeld helpen moet! We veroorloven ons de opmerking dat deze overeenkomst vooralsnog louter formeel is. Voorts dat in aanmerking dient te worden genomen dat J. H. Scholten uitging van „de wetenschap” en „de godsdienstige behoefte”, terwijl Berkouwer, die meent een innerlijke tegenstrijdigheid op te merken tussen D.L. I paragraaf 6 en I paragraaf 5, zich beroept op de Schrift, evenals A. D. R. Polman wijst op de kwestie van het ontbreken van Schrift-bewijs in de leerregels op het punt van de verwerping-van-eeuwigheid van bepaalde personen (blz. 23).

Ik haast mij te verklaren dat ik noch de voorbeelden noch de gedachten van Berkouwer en Polman op deze punten deel, maar de zaak van de historische bepaaldheid van de belijdenis, waarvoor reeds Groen in 1848 en 1860 aandacht vroeg en vandaag op andere wijze collega Vonk aandacht vraagt, is daarmee de wereld niet uit.

Tegen wat Berkouwer aan de orde stelde kwam prof. Kamphuis in verzet. Ook al wijst men met Kamphuis de illustratie van de door Berkouwer aan de orde gestelde vraag en de door hem geboden oplossing af: de zaak zelf, ook onder ons in de laatste jaren — zij het op andere wijze — aan de orde, ligt er nog steeds.

Kleine balans

Dat is het opschrift van de volgende paragraaf in het geschrift van dr. Trimp. Daar staan dingen, die mijn hartelijkste instem-

ming hebben. Dat is zijn kritiek op Hel. de Cock en 't historistisch denken, dat dr. Trimp hier als volgt omschrijft: „De historische bepaaldheid van het geloof der kerk” (hier zou ik liever „het geloof der” weglaten) d.w.z. het feit dat de kerk in haar geschiedenis de strijd der Reformatie b.v. heeft gekend. wordt een kenmerk der kerk, dat geïsoleerd van het aan de kerk toevertrouwde Woord functioneert”. blz. 29. Men kan hier het woord Reformatie ook aanvullen met: afscheiding, doeleantie, vrijmaking. Ik ben blij in mijn toespraak op de Opbouw-vergadering zakelijk hetzelfde te hebben gezegd⁵⁾.

Het positieve antwoord

Voor het antwoord op de vraag van de brochure „Wat is Gereformeerd” verwijst dr. Trimp naar artikel 5 en artikel 7 van de Nederlandse geloofsbelijdenis. Het feit dat ook een gelovig lutheraan deze artikelen van harte zou kunnen beamen doet niet af van het feit: dat is gereformeerd! De Schrift de enige en volkomen regel voor het geloof van het hart en daarom voor het gehele leven! Daarbij lijkt mij minder juist dat dr. Trimp op blz. 30 regel 9 en 10 spreekt van het gereformeerde geloof. Ik meen dat er slechts één geloof is: het algemeen ongetwijfeld christelijk geloof. Een gereformeerd geloof kan ik evenmin als een gereformeerd avondmaal en een gereformeerde doop, maar gereformeerd is dat christelijk geloof en de door Christus' ingestelde sacramenten overeenkomstig de Heilige Schriften ongeschonden te bewaren. Dat is nu ècht eucumenisch!

Hartelijk zijn we het weer met de schrijver eens als hij opmerkt dat de confessie niet een tijdloos uittreksel is uit de Schrift, doch dat de belijdenis in haar ontstaan en selectie historisch bepaald is. blz. 30. HIER LIGGEN ME-TEEN de brandende vragen.

Prachtig is, en geheel in de lijn van hetgeen K.S. in 1934 over de afscheiding opmerkte en door mij in mijn reeds genoemde Opbouw-rede werd gezegd: „De Reformatie had niet een eigen „beginsel”, een eigen lievelingsdenkbeeld. een „nieuwe leer”. De Reformatie laat zich brengen op de simpele formule: „Terug naar het Woord van de enige Meester”.

Ik voeg er aan toe: dat was ook de vrijmaking. Van de niet in de Schrift gefundeerde leeruitspraken terug naar de Schrift!

Op blz. 23 lezen we: „Dus is de naam „gereformeerd” niet de aanduiding van een beschouwing of een beginsel of een levensstijl: de naam „gereformeerd” hoort bij de kerken, die het evangelie van de Heer Jezus Christus wensen te bewaren. Het is het bijvoegelijk naamwoord van de kerk, van de „naar Gods Woord gereformeerde kerk”. Ik zeg hier Jà! èn Néén! Alles zit hier vast aan de betekenis die men aan het woord „kerk” toekent. Denkt men daarbij aan de gemeente met haar ambtsdragers dan zeg ik: die kerk zij gereformeerd, een kerk die wederkeerde en wederkeert „naar het Woord van de enige Meester”. Maar die met het Woord van de enige Meester geweide gemeente heeft óók een eigen leven en dat is ook een door dat woord beheerst, een gereformeerd, een christelijk leven en heeft een levensbeschouwing ook.

Dr. Trimp brengt tenslotte alles op deze leest: „Al wat Schriftuurlijk is, is gereformeerd”. Ik ontken de juistheid niet. Toch zou ik liever stellen: Gereformeerd is het zich met hart en leven te onderwerpen aan de Schrift.

De lezer verontschuldige ons: we zijn met de brochure van dr. Trimp nog niet gereed. Men sta ons toe in een volgend nummer, zoals de dominee vroeger voor de middenzang zei: „onze beschouwingen voort te zetten”.

G. Visee

⁵⁾ Zie Opbouw van 5 juni 1964.

Promotie Dr. Hendriks

Op donderdag 4 juni j.l. promoveerde de heer A. J. Hendriks te Harderwijk tot doctor in de economische wetenschappen aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam. Vanaf deze plaats wil ik Dr. Hendriks, mede namens de lezers, gelukwensen met het bereiken van dit stadium in zijn studies. Het onderwerp van het proefschrift: Regionale politiek op de Noord-West Veluwe, economische en sociale vraagstukken, werd door de promovendus behandeld in een geschrift dat ingaat op, achtereenvolgens, de sociale problematiek van de N.W.-Veluwe, de economische ontwikkeling sinds de wereldoorlog en de vermoedelijke economische ontwikkeling in de toekomst en de regionaal-economische politiek van dit gebied. Een aanhangsel behandelt het scholingsniveau van de arbeid in deze streek. Tijdens de promotie had de auteur zich te verdedigen tegen kritische opmerkingen en informatie te verschaffen n.a.v. vragen van de zijde van verschillende hoogleraren; opmerkingen en vragen die naar veler oordeel een breed terrein bestreken — en waartoe proefschrift en stellingen aanleiding gaven — maar die door de promovendus op vlotte wijze beantwoord werden. De promotor — Prof. Dr. L. H. Klaassen — kon dit specimen van toegepast economisch onderzoek dan ook „een voortreffelijk geschrift” noemen, dat, in korte tijd tot stand gekomen, een waardevolle bijdrage is aan het in opkomst zijnde gebied van de regionaal-economische studies. Het boek zal worden opgenomen in een internationale serie (onder redactie van Prof. Hofstee uit Wageningen) van studies op dit terrein.

Dr. Hendriks, die werkzaam is bij de stichting tot ontwikkeling van de Noord West Veluwe, opgericht in 1955, heeft praktisch vanaf het begin de gang van zaken bij deze stichting meegemaakt en dit stempelt zowel opzet als uitwerking van zijn proefschrift. Het boek is ontstaan uit het ontwikkelingswerk en wil een theoretische fundering, alsmede een praktische bijdrage aan de ontwikkelingspolitiek geven. Wanneer men zich realiseert hoe belangrijk een evenwichtige economische, sociale en culturele ontwikkeling van Nederland als geheel (en niet slechts van het Westen des lands) is, en welke inspanning daarvoor nodig is, kan men niet anders dan grote voldoening koesteren voor het feit, dat één onzer economen tot de „avant-garde” behoort van de groeiende onderzoekersgroep op dit gebied.

In het begin wenste ik o.m. Hendriks geluk „vanaf deze plaats” en „mede namens de lezers”. Dit zijn beslist geen gelegenhedenfrases. Onze kerken die numeriek sterk vertegenwoordigd zijn in de streken van ons land waar soortgelijke problemen als die in het proefschrift behandeld worden voorkomen, hebben een zéér groot en duurzaam belang bij studies als deze.

Predikanten en ouderlingen zullen er daarom verstandiger aan doen zich in deze richting te oriënteren.

Ik wil het niet doen voorkomen alsof men van kerkelijke zijde hier niets aan doet. Maar ik geloof wel dat het veel te weinig is. Stelling III van am. Hendriks: „Het bijbrengen van enig inzicht in de problematiek der sociale wetenschappen zou een vast onderdeel moeten zijn van alle predikantenopleidingen”, meen ik in

dit verband te moeten onderschrijven. Het belang van onze lezers bij proefschriften als het onderhavige ligt hierin dat zij door onderzoekers als Hendriks ter zake kundig voorgelicht kunnen worden over de structuur en de ontwikkeling van gebieden in ons land die voor onze kerkelijke kaart van belang zijn. De felicitatie van de lezer is dus vervuld van verwachting.

H. W. de Jong.

BOEKBESPREKING

Joh. Francke: **Over de verhouding tussen Economie en Ethiek**. Uitgave: Gereformeerd Sociaal en Economisch Verband 1963.

In deze tijd, waarin het streven naar welvaart met alle goede en kwade kanten, een steeds grotere plaats inneemt in het geheel van activiteiten van de mensheid, is het positief te waarderen, als een niet-vakman i.c. een theoloog een antwoord wil geven op enkele grondvragen van de economische wetenschap en van de economische problematiek.

Deze positieve waardering betreft ook het boven vermeld verband, dat naar het mij voorkomt in het vrijgemaakte organisatie-leven een unieke plaats inneemt. Wie bekend is met de geschiedenis van dit verband en wie stelselmatig kennis neemt van de inhoud van het orgaan „Ambt en Plicht”, ontdekt dat meningsverschillen geen verhindering zijn om „als broeders samen te wonen”. Het bestuur heeft nimmer geschroomd controversiële punten ter sprake te brengen en heeft altijd getracht door de ontmoeting van tegengestelde meningen het inzicht in de economische en sociale problematiek te verdiepen.

Ik dacht dat het goed was bovenstaande opmerkingen te laten dienen als inleiding van deze recensie. Het bestuur heeft het aangedurfd een theoloog te laten spreken over één der aller-moeilijkste problemen van de economische wetenschap. Ik beschouw deze brochure, waarin men het referaat met 22 aantekeningen vindt, niet als het laatste woord, maar veel meer als een uitdaging aan de vaklieden die er met mate ook onder ons te vinden zijn, zich met deze problematiek bezig te houden en wellicht dan ook met een ander en beter resultaat te komen.

Ik stel uitdrukkelijk een „beter resultaat”, omdat de gehele brochure voor een econoomist te weinig inhoud heeft. Naar het mij voorkomt, is ds. Francke niettegenstaande zijn kennis van enkele nederlandse publicaties te weinig geschoold in het economisch denken, dan dat hij veel te berde kan brengen over het onderwerp „normatieve economie”.

Indien men spreekt over „normatieve economie”, dient men goed te onderscheiden tussen de economische wetenschap en het economisch handelen. Dit laatste, d.i. het beschikken over goederen en diensten met alternatieve aanwending ter bereiking van een bepaald resultaat, is zoals elke menselijke activiteit genormeerd. Dit is nooit een punt van verschil geweest. Juist in de formulering van het normencomplex openbaarde zich de religieuze stellingname van de mens tegenover God, zijn naaste en de aardse goederen. Op dit niveau ligt er duidelijk een verband met het ethische, omdat elke handeling onderworpen is aan het totale normencomplex.

Een geheel andere problematiek komt echter naar voren, als het gaat om de normativiteit van de economische wetenschap.

Op pag. 11 gaat Francke uit van de bekende indeling van de economische wetenschap, t.w. de theoretische economie, de leer van de economische orde en de leer der economische politiek. Na verder vermeld te hebben dat er voor- en tegenstanders zijn van waardeoordelen in de economie (hier worden slechts nederlandse econoomisten genoemd) zegt Francke op pag. 12 „Het behoort na al het voorgaande wel geen betoog, dat we ons onvoorwaardelijk scharen aan de zijde van hen, die het z.g.n. neutrale theoretisch denken in de theoretische economie... een waan achten.”

Maar naar het mij voorkomt, ging het „in het voorgaande” om het economisch handelen. En daar ligt juist het probleem niet. Bovendien ben wat argwanend ten opzichte van de stellingname van de auteur vanwege het voorbeeld van het economische, zoals dat op pag. 6 voorkomt. Francke noemt dan als voorbeeld de daad van verkoop. Het is wat overdreven om hier van een onvergeeflijke fout te spreken, maar de daad van verkoop is geen economische daad. De verkoop is juridisch gekwalificeerd en niet economisch. Het gaat in het economische om het afwegen van economische waarden en niet om het verkopen van waarden. Het verkopen heeft wel de afweging nodig. Het juridische aspect komt dan ook later dan het economische.

Van groot belang acht ik de opmerkingen over

de economische orde en de economische politiek. Het is duidelijk dat wij hier te maken krijgen met vragen naar een normatieve samenleving en middelen om deze samenleving te realiseren. Vragen die voluit een religieuze instelling vragen.

Een opmerkelijk verschijnsel is echter, dat Francke zomaar de bovengenoemde onderscheiding in de economische wetenschap overneemt. Ik zelf ben niet gelukkig met deze onderscheiding. De onderscheiding is o.m. bedoeld als wapen tegen de aanhangers van de normatieve economie. Want we kunnen nu wel schermen met allerlei wijsgerige termen van het verband van analytisch denken en het pistische, maar de voorstanders van deze onderscheiding preten-deren slechts het maken van instrumenten zonder meer.

Zo ver mijn inzicht nu gaat geloof ik niet, dat wij op dit vlak en gebruik makende van deze onderscheidingen, veel verder komen dan het maken van algemene opmerkingen. En de tegenstander wacht maar op de bewijzen.

Wie zich verdiept in de geschiedenis van het economisch denken vindt in de praktijk van het theoretiseren helemaal niet een sterke beklemtoning van bovengenoemde onderscheiding.

De grote klassieke econoom Ricardo theoretiseerde om te bewijzen, dat de natuurlijke ordening tot het beste resultaat zou leiden. Marx ontwierp zijn economische theorieën om te laten zien, dat de kapitalistische maatschappij tot ondergang is gedoemd. Marshall ontwierp een schema om te demonstreren, dat het kapitalisme nog zo kwaad niet was. En is tenslotte Keynes niet mede te waarderen als iemand die het kapitalistische systeem van zijn kwade zijden wilde ontdoen?

De grote marxist Oskar Lange beschuldigt de burgerlijke economen ervan, dat zij het woord „political” (politieke) uit de naam der wetenschap hebben geschrapt. Men heeft zich, aldus Lange, in de economie verlaagd om zich bezig te houden met de betrekkingen tussen mens en goed, terwijl het in de economie als „political economy” juist gaat om de verhouding tussen mensen en tussen groepen en om de ontwikkeling in die verhouding. De economie is een maatschappij-wetenschap.

De econoomist moet zich in zijn theoretisch bezig zijn altijd bewust zijn van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid; de onderkenning van de ware krachten in de samenleving beslist over de juistheid van de theorie.

Wellicht kan in onze kring hierover eens worden gedacht. Naar het mij voorkomt zal dan de eventuele aanval op waarde vrije economische theorieën meer vrucht opleveren.

Als voorbereiding kan deze brochure toch goed dienst doen!

J. G. Knol.

PERSCHOUW

Karl Barth over de kinderdoop

Zoals men weet is Karl Barth een fel tegenstander van de kinderdoop. Reeds jaren geleden fulmineerde hij ertegen. Onlangs op een kerkelijke bijeenkomst in Württemberg heeft hij er zich opnieuw zeer scherp tegen gekeerd.

Uit een verslag van wat hij zei citeer ik enkele uitspraken. Allereerst merkte hij het volgende op:

Na alles, wat wij in het Nieuwe Testament over de doophandelingen lezen, te beginnen met de doop van Johannes aan de Jordaan tot aan de verschillende doopbedieningen in de Handelingen der Apostelen, overal is duidelijk dat zowel de dopenden als de gedoopten weten wat zij doen. Er wordt niet zo maar op los gedoopt. Men laat zich niet zonder er zelf bij betrokken te zijn dopen, maar de doop wordt gevraagd. Het evangelie wordt verkondigd. Er zijn mensen, die geloven en die zeggen: „Wat verhindert mij om gedoopt te worden” en dan worden zij gedoopt.

Bart merkt dan op, dat deze gang van zaken hem de enige mogelijke toelicht, indien men tenminste niet wil dat de doop in de loop der eeuwen verder verwildert. Daarbij komt het er volgens Barth niet op aan of de dopeling een volwassene is of iemand van tien of twaalf jaar, het komt er alleen op aan, dat de dopeling gedoopt wil worden en dat hij uit zichzelf zegt: „ik geloof, daarom wil ik tot de gemeente behoren” en dat de gemeente hem daarop doopt, en dat dit gemeenschappelijk handelen geschiedt op grond van een aan beide kanten vrij denken en handelen.

Barth schrijft dan het volgende:

Wij moeten uit deze donkere en duistere atmosfeer raken waarin men niet eens recht weet wat er nu eigenlijk gebeurt. De dopeling weet het niet precies, de peetouders weten het niet precies, en de gemeente, die er bij zit en liederen zingt, weet het ook niet. In een - ik wil niet

zeggen mystische - maar toch half magische stemming wordt er iets gedaan en dan wordt gelezen: „Laat de kinderen tot mij komen”, hoewel dat helemaal niets met de doop te maken heeft net zo min als de beroemde passage uit Handelingen 2 „U komt de belofte toe en uw kinderen” er iets mee te maken heeft.

Karl Barth klaagt er dan over dat men in de kerk ondanks dit alles toch maar doorgaat met het dopen van kinderen. Maar de kerk wordt daardoor z.i. werkelijk verwaterd. Namelijk „verdoopwaterd”.

En dan klaagt men er later nota bene over dat het met de volkskerk zo treurig gesteld is, waar de mensen, nu ja, wel bij horen, terwijl ze niet belijden.

Barth gaat dan zo verder:

Hoe zal men dit van de arme stumpers ook verwachten kunnen daar men ze toch immers niets gevraagd heeft toen men ze in deze vereniging binnenbracht in een wit kleed met hier de peettante en daar de peetoom, en daarna het lekkere eten en meneer de dominee, die zich zo vriendelijk over het kindje heenbuigt, en wat water druppelt.

Allemaal mooi en goed, maar in de grond der zaak is het - niet alleen bij de katholieken, maar ook bij ons, lutheranen en gereformeerden -, een stuk overgebleven magie, dat we daar bedrijven. Dat moet deze atmosfeer uit. Daarom houd ik het met de broeders die de kinderdoop willen opgeven.

Wat in deze situatie nodig is volgens Barth is heldenmoed!

Hij schrijft namelijk het volgende:

U mag waarschijnlijk ook in Württemberg - om van Zwitserland maar niet te spreken - een verschrikkelijke ketter zijn met betrekking tot de Drie-eenheid. U mag Sabelliaan of Ariaan zijn of wat u maar wilt. U kunt met de belijdenis van Chalcedon omspringen zoals u wilt. U mag ontmythologiseren, u mag existentialiseren. Maar één ding moogt ge niet: U mag niet tegen de kinderdoop zijn, want dat zit te veel vast.

Hebt u ooit uit de rijen van de aanhangers van Bultmann 'n protest tegen de kinderdoop gehoord? Ze komen eenvoudig niet op het idee. Alles ontmythologiseren ze, maar dat niet. Waarom niet? Omdat dit veel vaster zit dan de opstanding van Christus? Dit hoeft geen vraag te zijn. Want bij de opstanding van Christus heb je de Heilige Geest en geloof nodig, terwijl de kinderdoop er eenvoudig is geweldig dan de Berlijnse muur en de Keulse Dom of wat je maar wilt. Ze staat eenvoudig in het landschap. Zich daarvan, al was het maar in gedachten, vrij te maken - of zelfs een vraagteken te zetten - daarvoor is haast heldenmoed nodig.

Zoals steeds zegt Barth in deze rede ongelofelijk rake dingen.

Met zijn kritiek op de volkskerk en vooral met wat hij zegt over de brutale en ongestrafte loochening van kardinale momenten van de waarheid der Schriften in vele kerken schiet hij midden in de roos.

Maar - tegelijk verwerpt hij radicaal de kinderdoop.

En we herinneren in verband daarmee aan het woord van Kuyper dat vooral in de leer der sacramenten een theoloog laat zien wie hij eigenlijk is. Wat Karl Barth over de doop zegt is voluit **doopers**. En die doopsleer van hem is inderdaad een essentieel moment van zijn theologie. En er is misschien geen ding waardoor de kerk meer ondergraven wordt dan door de verwerping van de kinderdoop. Wie de kinderdoop verwerpt, verwerpt daarmee ook het verbond Gods zoals de Schrift ons dat tekent. En hij erkent ook niet de relatie tussen de „natuur” als het door God geschapene en de „genade” zoals die God in Christus wordt geopenbaard.

En we zullen het goed voor ogen moeten houden: We misduiden Karl Barth en zijn theologie principiëel als we bij de beoordeling daarvan zijn verwerping van de kinderdoop daarbij **niet** in rekening brengen!

De echte Karl Barth is de Karl Barth die principiëel en resoluut de kinderdoop verwerpt.

C. V.

Een korte herinnering uit de kerkelijke strijd

Onder dit opschrift publiceerde ds. H. Brink in het Kerkblad van Krommenie het volgende:

In de laatste weken is in onze kerkelijke pers voor en na verwezen naar de acte van Vrijmaking destijds door velen ondertekend. Nu wil ik niet overdrijven, door te beweren, dat deze acte als een soort belijdenis wordt vermeld. Zo erg is het gelukkig niet. Maar toch wil ik even protesteren tegen pogingen dit stuk voor te stellen als een stuk waar we vroeger mee instemden en vandaag nog mee instemmen moeten. Ik heb nooit die acte ondertekend, ook niet willen ondertekenen. Het is destijds niet als een soort voorwaarde gesteld. Wie daar een soort weer-

gave van gevoelens inzicht waar we eigenlijk allen mee moeten instemmen of geacht worden mee in te stemmen moet dat zelf weten. Wie het als een soort belijdenis wil zien, heeft een belijdenis meer dan ik heb. Als persoonlijke liefhebberij gun ik ieder dat genoeg. Maar ik bedank voor de eer daarmee om de oren geslagen te worden, zoals me onlangs gebeurt is, alsof ik wel ver ben afgezaakt, nu ik zeg en blijf zeggen: „Nee”.

We hebben allerlei beschouwingen kunnen lezen waarom men zich wel en waarom men zich niet heeft vrijgemaakt. Zeker onschuldig zolang dergelijke beschouwingen niet gebruikt worden om aan anderen achteraf, nog allerlei normen voor te schrijven.

Ik wil wel even herhalen dat ik me vrijgemaakt heb om te kunnen blijven wat ik was, gewoon Gereformeerd, d.i. absoluut gebonden aan Gods Woord, instemmend met de Gereformeerde Belijdenis. Omdat destijds daaraan ernstig getornd werd door de besluiten van de Synode en later nog veel ernstiger daaraan getornd is, ben ik en blijf ik Vrijgemaakt. Ondanks alles wat gebeurd is, ben ik daarin nog gedurig bevestigd.

Of sommigen dit niet naar de zin is interesseert me maar zeer matig. Toen ik als jong predikant in de Classis Groningen stemde tegen het voorstel om de kandidaten bij hun examen instemming te vragen met de besluiten van Assen, waren de beschuldigingen vele. Maar persoonlijk ben ik er nog dankbaar voor, dat ik zo heb gestemd. Mijn bezwaren waren toen ook dat de Synode zich rechten aanmatigde welke haar niet toekwamen. Als ik goed herinner was er van hen die later heel veel bezwaren hadden tegen het doen van de Synode Sneek-Utrecht, geen één, die dit destijds op de vergadering van de Classis Groningen door woord en daad te kennen gaf.

Wanneer ik tegenwoordig in verband met ons kerkelijk leven allerlei theorieën hoor waarmee ik absoluut niet kan instemmen, komt wel de vraag op, ben ik nu veranderd?

Ik ben nog steeds van het tegendeel overtuigd en daar ben ik blij om.

Inderdaad, dat was de vrijmaking: Gewoon Gereformeerd blijven! Gebonden blijven aan de Schrift, blijven instemmen met de confessie, blijven leven wat „het kerkelijke” betreft naar de Kerkorde.

C. V.

De wereld in het jaar 2000

Ook de niet-deskundige krijgt er zo langzamerhand enig besef van in welk een razend snel tempo wetenschap en techniek voortstorten in de richting van een steeds meer volledig wordende beheersing van wat men wel de stofelijke of materiële wereld noemt.

En men beleeft het nu reeds dag aan dag hoe deze ontwikkeling ook het mensenleven naar zijn geestelijke aspecten steeds dieper en meestal fataal beïnvloedt.

De bekende radio-expert W. Vogt gaf in „De Telegraaf” onlangs het volgende toekomstbeeld.

„Al het vastgenagelde raakt los!” De engel Gabriël spreekt deze profetische woorden in de film „Grazige weiden”, waarvan wij onverwachts — op het tweede t.v.-net nog wel — een reprise te zien kregen.

Het is de bondigste samenvatting van de pijnsnelle — en ook zo versnelde — technologische en wetenschappelijke ontwikkeling van samenleving en wereld.

De triomfen van techniek en wetenschap zijn niettemin in deze jaren zestig gering in aantal en licht aan gewicht, tegenover de voortbrengselen van de menselijke geest, die om en bij ons zullen zijn in het jaar 2000. Dat is zesendertig jaar van nu!

Over 36 jaar

Even maar mag een lichtflits worden geworpen op de verenigde en samenwerkende scheidkunde, natuurkunde en biologie, die op het spoor zijn van het levensgeheim, opgetekend in het instrustieboek van de levende cel. Zal men erin slagen nog voor de eeuwwisseling de eerste vonk van leven te blazen in tevoren onbezielde materie? Het is waarschijnlijk!

De voedselvoortbrenging zal verouderde landbouwmethode prijsgeven voor nieuwe. Zal zelfs de koe als melkproducente deze stormachtige ontwikkeling trotseren? Het is de vraag.

Verrijking van voedsel met synthetische eiwitten, soortverbetering van gewas, versnelde kieming en rijping onder de prikkel van elektronische hulpmiddelen zullen de volken van het westen in staat stellen oogsten te vergaren, die de eigen behoeften tweemaal dekken, ook bij een aanzienlijke bevolkingsaanwas.

Grote beloften

Beperken we ons maar tot de twee grote beloften van het heden, die wachten op de vervulling in de 36 jaar die komen: energiewinning uit de kern van het atoom en de mogelijkheden

ons met onze medemensen te verstaan: telecommunicatie of gewoon communicatie.

Afgezien van gasbellen-, olie- en kolenreserves — waarvan nu wel gebleken is dat er veel meer van die „conventionele” energiebronnen zijn dan een jaar of twintig geleden werd aangenomen — hebben we nu de vrijwel onuitputtelijke voorraden die liggen opgeslagen in de kernen van de zware atomen.

Een hoeveelheid veredeld uranium ter grootte van een tennisbal heeft dezelfde energie-ontboeiende mogelijkheid als anderhalf miljoen kilogram antraciet. Amerika en Rusland hebben er zoveel van voor oorlogsdoeleinden opgeslagen, dat zij nu maar overeengekomen zijn de verdere aanmaak te stoppen. De beide landen hebben genoeg voorraad om elkaar uit te roeien. Méér heeft niemand nodig.

Toch staat dit veredelde uranium niet gelijk met ander oorlogstuig, dat voor het grootste gedeelte bestemd is voor de oud-roest-hoop. Als het onder de mensen nog eens tot een gesteldheid komt, die vroeger werd omschreven als het tijdperk „waarin zwaarden werden omgesmeed tot ploegscharen”, zit men met het uranium niet verlegen. Elk pond oorlogs-uranium kan een rol vervullen in de atoomovens van een vreedzame toekomst. Woestijnen kunnen door de splijting van zijn kernen in vruchtbare oasen worden herschapen, levensstandaarden van de allerarmsten opgetild.

Energie uit water

Toch is deze nauwelijks voor te stellen saamgebalde kracht — vergaard in het tumult van een Schepping in wording — relatief van betekenis in vergelijking met de sluimerende energie, opgezameld in het vermogen van de lichtste atoomkernen tot aaneensinteren. Bij de uraniumkern wordt energie ontboeid door haar uiteen te splijten; bij de lichte atomen gebeurt hetzelfde door ze aaneen te bakken. Het is een variant van de waterstof waarmee dit proces plaatsvindt. Het wordt overal op de wereld bestudeerd — ook hier in Nederland (Jutphaas). De grondstof voor dit werk wordt gewonnen uit WATER. Al de machtige oceanen, die niet in staat waren het bloed van Macbeth's handen te wassen, zullen die grondstof leveren, zonder ooit uitgeput te raken. Hunne wateren zullen nucleair opbranden tot helium en de vrijkomende energie kan geluk en welvaart afdwingen voor miljoenen die nu leven in kommer.

Met dit proces — geen hersenschim! — wordt de methode van warmte produceren gedurende een menselijke eeuwigheid een menselijke eeuwigheid van de zon overgebracht naar de aarde.

In 2000 A.D. kan het zo ver zijn. Daarbij wordt dit toekomstbeeld vergezeld door de belofte van directe omzetting van bij deze kernactie betrokken deeltjes in elektriciteit. Dus zonder de tussenvorm van warmte-energie. Electriciteit is het voertuig van de telecommunicatie.

Hoeveel er in dat toekomstbeeld gefundeerd is kan ik niet beoordelen.

Maar dat enorme veranderingen op til zijn, ja reeds volop aan de gang zijn is zeker.

Maar is de kerk, en zijn de kerk-mensen zich dat wel bewust?

En wapenen ze de jeugd met het oog op wat komende is?

Of hebben we het te druk met de stapel diepbesamende ruzies en conflicten?

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Valthermond en 2e Exloërmond (met accl.) en te Noordbergum: kand. M. Heemskerck te Leiden;

te Terneuzen: H. W. Ophoff te Houwerzijl.

te Overschild-Appingedam: K. D. van Dijk te Musselkanaal.

Ds. H. Smit. Zondag 14 juni verbond Ds. H. Smit, gekomen van Terneuzen, zich aan de gemeente van Den Helder. Na in de morgen dienst bevestigd te zijn door Ds. L. W. G. Blokhuys met een preek over 2 Petr. 1 : 19, deed Ds. Smit 's middags intrede met een predikatie over 1 Cor. 2 : 1-5. De nieuwe predikant werd toegesproken door Br. P. Nieuwold namens de kerkeraad, Ds. J. F. van Hulsteyn van Amsterdam-Noord als consulent en door br. J. Bouwers van Breezand namen de Classis en de genabuurde kerk van Anna-Paulowna.

Ds. H. v. d. Veen. Op de classis Schiedam van 28 mei werd een schrijven behandeld van de kerk van Maassluis betreffende haar voorstel tot emeritering van Ds. H. v. d. Veen wegens diens treden in vaste dienst als legerpredikant.

De kerk van Maassluis beloofde zich te allen tijde t.a.v. het onderhoud van haar emerituspredikant te zullen houden aan de besluiten van de generale synode in dezen.

De vergadering heeft hiervan een acte van ontslag laten opstellen, welke door haar moderamen alsmede door deputaten ad art. 49 K.O. getekend werd.

INHOUD:

Gods grote daden door Abram	E.R.P.
Calvijns grote verdriet	C.V.
Kerkelijk Leven	G.V.
Falende jeugd.	D.W.L.M.
Wat is Gereformeerd?	G.V.
Promotie dr. Hendriks	
Boekbespreking	
Persschouw	
Kerknieuws.	

Nieuwe kerk in Groningen. Dinsdagmorgen 16 juni werd aan de Hamburgervijver de eerste paal geslagen van de nieuw te bouwen kerk „De Kandelaar” van de kerk van Groningen-Oost. De voorzitter van de Commissie van Beheer, de heer D. Vonck, belichtte de voorgeschiedenis en de betekenis van deze nieuwbouw, waarna Ds. A. Jagersma de eerste paal in de grond heide. De predikant sprak zijn beste wensen uit voor architect ir. P. van Loo, de aannemer P. Bos alsmede de bouwers en las Ps. 127.

KERKDIENTEN TE ZEIST

De kerkdiensten der Geref. Kerk te Zeist zullen met ingang van **28 juni a.s.** gehouden worden in de Aula der Technische School, Dijn-selburgerlaan 4 (nabij de Gero fabriek!) te Zeist. Zowel in de maand juli als in augustus zullen in de genoemde School deze diensten des zondags om 10.00 uur en 17.00 uur beginnen.

ADRESSEN

Eindhoven, secretaris van de Contact-Commissie voor militairen is voortaan A. Dommissie, Schultingstraat 39 te Eindhoven.

Den Helder, scriba: A. van Schijndel, Dommelstraat 36.

Wezep, scriba: J. van Ommen, P. 29, Wezep.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

„Jeugd zingt voor jeugd.”

Weet U het nog?

Dit is het motto van de 45-toeren-grammofoonplaat, welke U kunt bestellen door storting van **f 6,25 op postrekening nr. 995495 t.n.v. H. Bijlenga, Geert Grootestraat 44, Zwolle.** Aan dit adres kunt U ook **per postwissel** Uw bestelling doen.

Vergeet niet erbij te vermelden: „Jeugd zingt voor jeugd.”

De voorraad is beperkt!

De opbrengst van de plaat, welke U doet genieten van het Geref. Meisjeskoor te Zwolle, is **voor het tehuis!**

Prikkaarten-aktie.

Hebben de Gereformeerde Scholen het verzoek van de heer van Eijdsden te Hardenberg gelezen? De leerlingen van zijn school hebben in de Pinkstervakantie met een prikkaarten-aktie f 600,— bijeen laten prikken. De heer van Eijdsden vraagt aan al zijn collega's eenzelfde initiatief te nemen.

U kunt de kaarten aan het adres van de Stichting bestellen.

Zuidhorn.

In Zuidhorn was het de Gereformeerde School voor ULO, welke in de Pinkstervakantie al evenmin heeft stilgezeten. Daar verkochten de leerlingen kaarten. Zij bereikten met f 529,— bijna het bedrag van de school te Hardenberg. Inzonderheid tegen de leerlingen van klas 1a zeggen wij: Jongens en meisjes, voor deze knappe prestatie, geven wij jullie een 10.

De heer Douma kan ditmaal tevreden zijn, terwijl ook hij zich gaarne aansluit bij het verzoek van de school te Hardenberg.

Denk om de afspraak!

Over veertien dagen zullen we vertellen, hoeveel platen en prikkaarten er dan zijn besteld. De plaat is een waardevol bezit!

De kleine prikken kunnen een groot bedrag vormen!

Het tehuis zal er door groeien.

Collecten en giften voor het tehuis, denkt U erom dit laatste steeds erbij te vermelden!, kunt U storten op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede. — Aan dit adres kunt U ook de prikkaarten bestellen.

Gelegenheid aangeboden voor

BETALEND LOGÉTJE

(meisje 10-12 jaar)

augustus of gedeelte. Gezin met dochtertje 12 j. buitenwijk Zeist. Brieven onder nr. 10 Opbouw Slotlaan 220, Zeist.